

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל תיאום ובקרה
האגף לחינוך מבוגרים

תיכונית
ככה עולים כיתה בחיים

אזרחות

תכנית לימודים ברמת גמר

בהיקף של שתי יחידות לימוד

התכנית נכתבה ב-2012 ע"י:

איילה סיטבון

נחמה שלומאי

התכנית עודכנה ב-2016 ע"י:

גליה ברוידא

תחולה: משנה"ל תשע"ז, 2017 ואילך

כל הזכויות שמורות לאגף לחינוך מבוגרים, משרד החינוך ©

פרקי התוכנית	לוי"ז	עמוד
מבוא: מהי אזרחות?	3 שעות	3
פרק א': המדינה הדמוקרטית	14 שעות	4
פרק ב': מגילת העצמאות - ישראל מדינה יהודית ודמוקרטית	13 שעות כולל סיור	7
פרק ג': מאפייניה של מדינת ישראל כמדינה יהודית	8 שעות	9
פרק ד': שאלת החוקה וחוקי היסוד	7 שעות	11
פרק ה': דרכים לקביעת האזרחות בישראל	6 שעות	12
פרק ו': שיטת הבחירות לכנסת בישראל	10 שעות	13
פרק ז': הרשות המחוקקת - הכנסת	16 שעות כולל סיור	15
פרק ח': הרשות המבצעת - הממשלה	7 שעות	17
פרק ט': השלטון המקומי	4 שעות	18
פרק י': הרשות השופטת	14 שעות כולל סיור	19
פרק י"א: מנגנוני פיקוח וביקורת על השלטון	10 שעות כולל תרגיל	21
פרק י"ב: תקשורת ודמוקרטיה	5 שעות	23
פרק י"ג: נשיא המדינה	5 שעות	24
פרק י"ד: המיעוטים במדינת ישראל	6 שעות	25
פרק ט"ו: פערים כלכליים-חברתיים בישראל	7 שעות	26
פרק ט"ז: גלובליזציה והשפעותיה	5 שעות	27
רשימה ביבליוגרפית	סה"כ: 140 שעות	28

מבוא: מהי אזרחות?

מטרות כלליות

- לערוך היכרות ראשונית עם המקצוע.
- להבהיר את חשיבותו של המקצוע ואת הרלוונטיות שלו לחיי היום יום של הלומדים.

מטרות אופרטיביות

- הלומדים יגדירו מהי מדינה ומהם ארבעת מרכיביה.
- הלומדים יסבירו את תפקידי המדינה ואת חשיבותה.
- הלומדים יבחינו בין דמוקרטיה לבין צורות משטר אחרות: דיקטטורה ומונרכיה.

ביבליוגרפיה "ערכים ואזרחים" "להיות אזרח.."		הערות דידקטיות	מושגים	מספר שעות
		הסבר על מהות המקצוע ועל חשיבותו, התייחסות לאירועים אקטואליים.	מהי אזרחות?	3
9-5	14-12 26-23 64	מאפייני המדינה תפקידי המדינה	מדינה	
13-12	42 207-200	ציון ההבדל בין משטר לבין שלטון. היכרות עם סוגי משטרים. יש להבחין בין מונרכיה חוקתית (ייצוגית/פרלמנטרית) לבין מונרכיה אבסולוטית.	משטר שלטון דמוקרטיה דיקטטורה מונרכיה	

פרק א': המדינה הדמוקרטית

מטרות כלליות

- ליידע את הלומדים על מוצאה של הדמוקרטיה (כדמוקרטיה ישירה) ועל אופייה כיום.
- להסביר ללומדים כי דמוקרטיה היא לא רק צורת ממשל אלא גם תרבות ואורח חיים.
- להסביר ללומדים את עקרונות הדמוקרטיה.
- ללמד את כללי המשחק הדמוקרטי.
- לבדוק איך עקרונות הדמוקרטיה באים לידי ביטוי בחיי היום יום שלנו.

מטרות אופרטיביות

- הלומדים יבינו את עקרונות הדמוקרטיה.
- הלומדים יבינו ויידעו כי בדמוקרטיה לא תמיד יש תשובות חד משמעיות לכל המצבים. לפעמים יש סתירות והתנגשויות בין זכויות אדם וזכויות אזרח, שיש ליישב לפעמים בבית משפט.
- הלומדים יידעו כי עקרונות הדמוקרטיה מיושמים בכל תחום בחיינו.

ביבליוגרפיה		הערות	מושגים	מספר שעות
"ערכים ואזרחים" "להיות אזרח.."		דידקטיות		
83	130-127	הסבר על מקור הדמוקרטיה ומאפייני הדמוקרטיה העתיקה באתונה, התפתחותה של הדמוקרטיה הייצוגית. משאל עם כשריד לדמוקרטיה הישירה בימינו.	דמוקרטיה דמוקרטיה ישירה דמוקרטיה עקיפה/ייצוגית משאל עם	14
83 92-90 101-97	158-154 165-163	יישום הדמוקרטיה הייצוגית: העם שולט באמצעות נציגיו, הנבחרים באופן דמוקרטי בתהליך של בחירות.	עקרונות הדמוקרטיה: א. שלטון העם ורעיון הייצוג ב. בחירות – חילופי שלטון	
	100	שלושת סוגי הרוב: רגיל, מוחלט ומיוחס. דיון במעמד המיעוטים בישראל וחשיבות ההגנה על זכויות המיעוט.	ג. הכרעת הרוב וזכויות המיעוט	

	101-100	בשלב זה, ציון בלבד של דרכי הפיקוח (הנושאים יידונו בהרחבה בהמשך): <ul style="list-style-type: none"> - הפרדת רשויות - בחירות - חוקה - חקיקה - בג"ץ - דעת קהל - אמצעי התקשורת 	ד. הגבלת השלטון	
	108-107	השוואה בין מעמד החוק במדינה דמוקרטית למעמדו במדינה דיקטטורית. חשיבות הציות לחוק.	ה. שלטון החוק	
	311-310 91	הדגשת תחומי החיים השונים שבהם בא לידי ביטוי הפלורליזם וחשיבותה של הסובלנות.	ו. פלורליזם וסובלנות	
	116-92	הסבר מקדים על ההבדל בין זכויות אדם לזכויות אזרח. כל זכות תילמד בעזרת דוגמות מחיי היום-יום. התלמידים יידרשו לנתח אירועים שבהם חלה פגיעה בזכות יסוד. הדגשת המגבלות החלות על זכויות אלו כאשר הן מתנגשות זו בזו, פוגעות בחירות האחר או בביטחון המדינה.	ז. זכויות וחירויות הפרט / זכויות יסוד	

		<p>היכרות עם מקרים שונים שבהם חלה נסיגה מהזכות לשוויון וניתוחם.</p>	<p>(1) הזכות לחיים וביטחון</p> <p>(2) חופש התנועה</p> <p>(3) הזכות לקניין (חומרי ורוחני)</p> <p>(4) הזכות לשוויון (כולל הנסיגות מזכות זו : הבחנה, העדפה מתקנת ואפליה פסולה)</p> <p>(5) הזכות להליך הוגן</p> <p>(6) הזכות לכבוד</p> <p>(7) הזכות לפרטיות</p> <p>(8) הזכות לשם טוב</p> <p>(9) חופש המחשבה והדעה</p> <p>(10) חופש הביטוי</p> <p>(11) חופש הדת והפולחן</p> <p>(12) חופש ההתאגדות, ההפגנה והשביתה</p> <p>(13) חופש העיתונות והמידע</p>	
--	--	---	---	--

פרק ב': מגילת העצמאות –

מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית

מטרות כלליות:

- להקנות ללומדים את הרקע ההיסטורי ואת הסיבות להקמת המדינה.
- לעמוד על אופייה המיוחד של המדינה כמדינה יהודית, ולהסביר מדוע נוסדה ככזאת.
- לעמוד על כך שהמגילה היא המסמך שקובע את אופייה המיוחד של המדינה כיהודית וכדמוקרטית.
- להבהיר ללומדים שלמגילה אין תוקף משפטי, אך היא הבסיס להתנהלות הדמוקרטית של המדינה היהודית. המגילה היא גם הבסיס לחקיקה ולהתנהלות של השלטון.

מטרות אופרטיביות:

- הלומדים יבינו את ייחודה של מדינה ישראל בשל הגדרתה מראש כמדינה יהודית.
- הלומדים יידעו ויבינו כי לעם היהודי יש זכויות היסטוריות, פוליטיות ומוסריות להקמת המדינה.
- הלומדים יידעו ויבינו את המשמעות הדמוקרטית של המדינה למרות שהמילה "דמוקרטיה" אינה מופיעה בה.
- הלומדים יידעו ויבינו את המבנה השלטוני המוצהר במגילה והקיים גם היום וכן את הכוונות הפוליטיות המוצהרות שגם הן תקפות להיום.

ביבליוגרפיה		הערות	מושגים	מספר שעות
"ערכים ואזרחים" "להיות אזרח.."		דידקטיות		
29-21	324-317	זיהוי חלקי המגילה ודיון בכל אחד מהם.	חלקי מגילת העצמאות: החלק ההיסטורי, החלק הביצועי, החלק ההצהרתי (כולל חלק הפניות)	12 שעות כולל סיור
		הרקע ההיסטורי להקמת המדינה. המושגים ניתנים כרקע בלבד.	<u>החלק ההיסטורי:</u> מושגי יסוד: נכסי תרבות הקונגרס הציוני הצהרת בלפור השואה	
		דיון במשמעות של תכנית החלוקה ובמשמעויותיה	כ"ט בנובמבר – תכנית החלוקה	

		לימינו. השמעת ההקלטה של ההצבעה באו"ם.	
		המכריזים מועד ההכרזה מדינה יהודית מוסדות המדינה הזמניים הסבר קצר על משמעות החוקה וההבטחה לכינונה (יורחב בהמשך).	<u>החלק הביצועי-מעשי:</u> - עצרת האומות המאוחדות, -מדינה ריבונית -התנועה הציונית -אסיפה מכוננת -מועצת העם -מנהלת העם -חוקה
		מאפיינים של מדינת ישראל כמדינה דמוקרטית. מאפיינים של מדינת ישראל כמדינה יהודית.	<u>החלק ההצהרתי:</u>
		א. אל האו"ם ב. אל ערביי ישראל ג. אל מדינות ערב השכנות ד. אל יהודי התפוצות	<u>פניות שונות:</u>
		דיון במעמדה המשפטי של המגילה ובחשיבותה.	מעמדה המשפטי של מגילת העצמאות
		המלצה: סיור ב"היכל העצמאות", המקום שבו הוכרזה המדינה.	

פרק ג': מאפייניה של מדינת ישראל כמדינה יהודית

מטרות כלליות

- ליידע את הלומד כי ישראל הוגדרה כמדינה יהודית כבר במגילת העצמאות.
- להדגיש כי הזהות היהודית שלה משתקפת בסמלי המדינה, בחוקים שנחקקו בכנסת ובמוסדות ובגופים שונים של המדינה (מוסדות דת ומוסדות אחרים).
- להסביר ללומד את המשמעות של מדינה יהודית ודמוקרטיה ואת המתח שקיים במבנה המיוחד הזה.
- להציג ללומד את הגישות השונות בציבור על האופי הרצוי של המדינה היהודית.
- ללמוד על המחלוקות השונות הקיימות בישראל בנושא דת ומדינה ועל הסדר הסטטוס קוו.
- להציג את הקשרים שבין ישראל ליהודי התפוצות.

מטרות אופרטיביות

- הלומדים יבינו את המשמעות המיוחדת של מדינת ישראל כמדינה יהודית על סמליה, על חוקיה ועל מוסדותיה המיוחדים.
- הלומדים יכירו את המשמעות של מדינה יהודית ודמוקרטיה.
- הלומדים יבינו את הקשיים ואת המחלוקות שנובעים מהשילוב של מדינה יהודית ודמוקרטיה.
- הלומדים יכירו את המורכבות של המושג "דת ומדינה" ואת הפשרות שנעשו בעניין (הסכם ה"סטטוס קוו").
- הלומדים יידעו כי מדינת ישראל היא גם מדינתם של יהודי התפוצות, וכי קיימים קשרים חזקים בין המדינה ליהודים בכל העולם.

הערה כללית:

הפרק הזה עלול להיות קשה להבנה ואף טעון. לשם הבהרת העניין של "דת ומדינה", למשל, רצוי ללוות את הדיונים ואת ההסברים בדוגמות על התנהלות החיים החילוניים והחיים הדתיים במדינות השונות. (להשוות למדינות דמוקרטיות נאורות ולמדינות הלכה קיצוניות).

ביבליוגרפיה		הערות	מושגים	מספר שעות
"ערכים ואזרחים" "להיות אזרח.."		דידקטיות		
11-10	33-32 61-60	הבהרת המושגים והדגמה על מדינת ישראל כמדינת לאום.	לאום מדינה מדינת לאום	8
50-45	316-314 326-325 338-325	מאפיינים : - לפי מגילת העצמאות - סמלים בעלי אופי יהודי - חוקים בעלי אופי יהודי - מוסדות בעלי אופי יהודי	מדינת ישראל כמדינה יהודית	
	345-336	הסבר ודיון על הגישות השונות בציבור לגבי האופי הרצוי של מדינת ישראל. דוגמות להתנגשויות בין אופייה היהודי של המדינה לבין אופייה הדמוקרטי.	מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית	
	371-358	הסבר ודיון על נושאים שנויים במחלוקת בתחום יחסי הדת והמדינה בישראל, השוואה למדינות אחרות.	דת ומדינה	
	360-359	נסיבות ההחלטה על ההסדר, הנושאים הכלולים בו, מעמדו המשפטי, השלכותיו על החיים בארץ.	הסדר "הסטטוס קוו"	
68-65	335	מדינת ישראל כמרכז ליהודי העולם כולו, הקשר עם יהודי התפוצות.	מדינת העם היהודי	

פרק ד': שאלת החוקה וחוקי היסוד

מטרות כלליות:

- לעמוד על המשמעות של חוקה וחשיבותה לכל מדינה.
- להסביר מדוע לישראל אין חוקה ומהם חוקי יסוד.
- לעמוד על כך שחוקי יסוד הם בעצם חוקה בהתהוות.
- לעמוד על חשיבותם של חוקי היסוד כקובעים את אופייה של המדינה.
- לעמוד על ההבדלים בין "חוק יסוד" לבין "חוק רגיל".

מטרות אופרטיביות:

- הלומדים יידעו ויבינו את משמעותה ואת חשיבותה של חוקה במדינה דמוקרטית ואת חשיבותה למדינת ישראל.
- הלומדים יידעו ויבינו שלמרות שאין לנו חוקה מגובשת כמו למדינות דמוקרטיות רבות, יש לנו "חוקי יסוד" והם הבסיס לחינוך הדמוקרטיים והיהודים.
- הלומדים יבחינו בין "חוק יסוד" ל"חוק רגיל".

ביבליוגרפיה		הערות	מושגים	מספר שעות
"ערכים ואזרחים" "להיות אזרח.."		דידקטיות		
132-129	168-166	דיון בחשיבות החוקה ובתפקידיה במדינה דמוקרטית. בישראל אין חוקה – מדוע? נימוקי התומכים והמתנגדים לכינון חוקה במדינת ישראל. תפקידה של הכנסת בכינון החוקה.	חוקה "פשרת הררי" אסיפה מכוננת	7
		חוקי יסוד כתחליף לחוקה שעדיין לא גובשה. קריאת חוקי יסוד לדוגמה ודיון במשמעותם בעיצוב אופי המדינה. ההבדל בין חוק יסוד לבין חוק רגיל.	חוקי יסוד	

פרק ה': הדרכים לקביעת אזרחות בישראל

מטרות כלליות

- ליידע את הלומדים כי לא לכל הגרים במדינה מסוימת – כולל במדינת ישראל- יש מעמד שווה.
- להסביר ללומדים את הדרכים לקבלת אזרחות בישראל.
- ללמד את המשמעות המיוחדת של חוק השבות כאחת הדרכים להקניית אזרחות.
- לעמוד על האפשרויות לאיבוד ולשלילת אזרחות בישראל.
- למנות את זכויותיו ואת חובותיו של אזרח במדינת ישראל.

מטרות אופרטיביות

- הלומדים יבינו כי כל מדינה – כולל מדינת ישראל הדמוקרטית - רשאית להחליט מי יהיו אזרחיה בעלי הזכויות והחובות.
- הלומדים יכירו את הדרכים לקבלת אזרחות ולשלילתה במדינת ישראל.
- הלומדים יידעו מהן זכויותיו ומהן חובותיו של אזרח במדינת ישראל.

ביבליוגרפיה		הערות	מושגים	מספר שעות
"ערכים ואזרחים" "להיות אזרח.."		דידקטיות		
	41 52-48	דיון פותח במושגים אלה והבהרה כי כל מדינה רשאית לקבוע מי יהיו אזרחיה ומה יהיו הקריטריונים לקבלת אזרחות.	אזרחות אזרח תושב מהגרי עבודה פליטים אזרחות כפולה	6
60-55	56-53	הדרכים לקבלת אזרחות ישראלית: א. מכוח חוק השבות ב. מכוח הישיבה ג. מכוח הלידה ד. מכוח ההתאזרחות	עיקרון הקרקע עיקרון הדם חוק השבות	

		ה. מכוח ההענקה הדגשת חוק השבות ומטרתו. הוויכוח סביב חוק השבות.	
59			הדרכים לאבדן אזרחות במדינת ישראל
	47-44		זכויות וחובות של האזרח הישראלי

פרק ו': שיטת הבחירות לכנסת בישראל

מטרות כלליות

- להסביר את חשיבותן של בחירות במשטר דמוקרטי ולזהות את העקרונות הדמוקרטיים הבאים לידי ביטוי בהן.
- להסביר מהן "פריימריז" ומה חשיבותן.
- ללמד את המאפיינים של שיטת הבחירות בישראל- על יתרונותיה ועל חסרונותיה.
- להכיר את הניסיון שנעשה להפריד בין בחירות אישיות לראשות הממשלה לבין הבחירות לכנסת.
- להסביר מדוע ניסיון זה נכשל.
- ליידע את התלמידים על הארגון הבחירות ועל התהליך של הבחירות.

מטרות אופרטיביות

- הלומדים יבינו כי בחירות במדינה דמוקרטית משקפות מרכיבים רבים של עקרונות הדמוקרטיה. הלומדים יכירו את מאפייני הבחירות במדינת ישראל.
- הלומדים יבינו כי פנים לכאן ולכאן בשיטת הבחירות שלנו.
- הלומדים יידעו מהו תהליך הבחירות ומה משמעותו לגבי האזרח.

מספר שעות	מושגים	הערות דיזקטיות	ביבליוגרפיה "ערכים ואזרחים" "להיות אזרח.."
10	חוק יסוד "הכנסת" ומאפייני הבחירות הדמוקרטיות מושגי יסוד:	הבחירות משקפות את עקרונות הדמוקרטיה. מאפייני הבחירות	140-136 142-132 236-232

		<p>הדמוקרטיה :</p> <ul style="list-style-type: none"> - כלליות - חשאיות - שווה - ישירות - תעמולתיות - מחזוריות 	<p>פריימריז מנדטים תעמולת בחירות</p>	
		<ul style="list-style-type: none"> - בחירות יחסיות - בחירות ארציות - בחירות רשימיות <p>הסבר על שיטת הבחירות לכנסת ועל שלבי הבחירות.</p>	<p>מאפייני הבחירות בישראל</p>	
		<p>הקרנת הסרטון "כוחו של קול", הקרנה וניתוח של תעמולת בחירות.</p>	<p>סימולציה של תהליך הבחירות בכיתה על כל מאפייניו</p>	
		<p>חשיבות השמירה על טוהר הבחירות. הוצאת מפלגה מחוץ לחוק – מתי?</p>	<p>שמירה על טוהר הבחירות : ועדת בחירות מרכזית ועדת בחירות אזורית מימון מפלגות יום שבתון</p>	

פרק ז': הרשות המחוקקת – הכנסת

מטרות כלליות:

- להביא לידיעת הלומדים את המושגים השונים הקשורים בכנסת.
- להקנות ללומדים את מבנה הכנסת, מוסדותיה ותפקידיה.
- ללמוד את דרכי עבודתה של הכנסת.
- לעמוד על תהליך החקיקה.
- ליידע את הלומדים על תפקידם, על סמכותם ועל חסינותם של חברי הכנסת.

מטרות אופרטיביות

- הלומדים יידעו ויבינו כי לכנסת יש כוח רב וסמכויות.
- הכנסת היא הגוף המחוקק: עיקר פעולת החקיקה מתבצעת על ידי הכנסת.
- הלומדים יידעו ויבינו כי בידי הכנסת הסמכות והכלים לפקח ולבקר את הרשות המבצעת.
- הלומדים יבינו מדוע יש צורך לפקח על הממשלה.
- הלומדים יבינו כי כוחה של הכנסת ושל חבריה מוגבל.

ביבליוגרפיה		הערות	מושגים	מספר שעות
"ערכים ואזרחים" "להיות אזרח.."		זידקטיות		
154-145	231-230 238-237	היכרות עם מבנה הכנסת, דרכי הפעולה של הכנסת וההבדלים בין העבודה במליאה לבין העבודה בוועדות.	כנסת בית הנבחרים יו"ר הכנסת סיעות הכנסת קואליציה אופוזיציה מליאת הכנסת ועדות הכנסת	16
		- סיור מודרך בכנסת - צפייה בערוץ הכנסת - ביקור באתר האינטרנט של הכנסת		
	247-239	א. חקיקת חוקים ב. פיקוח על הממשלה ג. בחירת בעלי תפקידים ד. אוזן קשבת לעם	תפקידי הכנסת	

	242-240	הבחנה בין הצעת חוק פרטית להצעת חוק ממשלתית, פירוט שלבי החקיקה, הדגמת תהליך החקיקה בכיתה, הסבר לגבי אורך תהליך החקיקה.	תהליך החקיקה	
		חשיבות הפיקוח על הממשלה, דרכי הפעולה של האופוזיציה, חשיבות האופוזיציה, יו"ר האופוזיציה ומעמדו. דרכי פיקוח נוספות וחשיבותן.	אופוזיציה ועדת חקירה פרלמנטרית, שאלתא, הצעת אי אמון, הצעה לסדר היום	
	248	מהי חסינות? מה מטרתה? איך ומתי מסירים חסינות? טיעונים בעד ונגד החסינות.	חסינות : חסינות עניינית חסינות דיונית הסרת חסינות	

פרק ח': הרשות המבצעת – הממשלה

מטרות כלליות:

- ליידע את הלומד על מקומה של הממשלה בישראל, על הרכבה ועל מערכת היחסים שלה עם הכנסת.
- ליידע את הלומד על תפקידיה וסמכויותיה של הממשלה.
- ליידע את הלומד על האפשרויות לסיום כהונתה של ממשלה ועל כינונה של ממשלה חדשה.
- ללמד את מבנה הממשלה, את דרכי עבודתה, את מעמדתם ואת סמכותם של השרים ושל ראש הממשלה.
- ליידע את הלומדים על אחריותה של הממשלה ושל שריה.

מטרות אופרטיביות:

- הלומדים יבינו את מהותה ואת הרכבה של הממשלה בישראל.
- הלומדים יידעו את תפקידיה, את סמכויותיה ואת אחריותה של הממשלה ושל שריה.
- הלומדים יידעו ויבינו את תפקידו של ראש הממשלה ואת סמכויותיו של ראש הממשלה.
- הלומדים יידעו ויבינו כי הממשלה היא הרשות המבצעת של המדינה ולא של הכנסת.
- הלומדים יבינו כי הממשלה נתונה באופן מתמיד לביקורת הכנסת ולביקורת של מוסדות נוספים (הרחבה עליהם בפרק על ביקורת המדינה).

ביבליוגרפיה		הערות	מושגים	מספר שעות
"ערכים ואזרחים" "להיות אזרח.."		דידקטיות		
166-160	258-250	מהות הממשלה ותפקידיה, הרכב הממשלה, מערכת היחסים וחלוקת הסמכויות בין הכנסת לבין הממשלה באופן המבטא את עליונות הכנסת.	חוק יסוד: הממשלה	7
		הממשלה כרשות מבצעת של המדינה (ולא הזרוע המבצעת של הכנסת).	רשות מבצעת	
	256		תקנות וצווים, סמכות שיורית, תקנות לשעת חירום, קביעת מדיניות	
	262-261	סיום כהונתה של הממשלה וכינון ממשלה חדשה, תהליך כינונה של ממשלה	סיום כהונת הממשלה ממשלת מעבר אי אמון	

		חדשה	חוק התקציב עבירה שיש עמה קלון
		מעמדו וסמכויותיו	ראש הממשלה
		מעמדם וסמכויותיהם	שרי הממשלה
	260-259		אחריות משותפת אחריות מיניסטרואלית

פרק ט': השלטון המקומי

מטרות כלליות:

- ללמד על מהותו ונחיצותו של שלטון מקומי.
- ליידע את הלומדים על הסוגים של השלטון המקומי.
- ליידע על מבנהו, על תפקידיו, על דרכי עבודתו ועל סמכויותיו של השלטון המקומי.
- ללמד על שיטת הבחירות בשלטון המקומי.

מטרות אופרטיביות:

- הלומדים יכירו את המבנה, את התפקוד ואת הסמכות של השלטון המקומי.
- הלומדים יידעו כי רשות מקומית היא דגם מוקטן של השלטון המרכזי.
- הלומדים יידעו כי שיטת הבחירות לרשות המקומית שונה משיטת הבחירות לכנסת.
- הלומדים יבינו כי השלטון המקומי מתנהל במתכונת השלטון המרכזי וכי הוא נתון כל העת לפיקוחו של משרד הפנים.

ביבליוגרפיה		הערות	מושגים	מספר שעות
"ערכים ואזרחים" "להיות אזרח.."		דידקטיות		
178-173	308-300	מהו שלטון מקומי ולשם מה הוא נחוץ? כיצד מבטא השלטון המקומי את עקרונות הדמוקרטיה?	השלטון המקומי	4
		היכרות עם סוגי הרשויות המקומיות בישראל, מתן דוגמות לישובים מסוגים שונים.	עירייה מועצה מקומית מועצה אזורית	

		מוסדות השלטון המקומי ותפקידיהם	ראש הרשות מועצת הרשות
		מקורות התקציב של הרשות המקומית	תקציב הרשות המקומית
		השלטון המקומי כפוף לשלטון המרכזי ולמשרד הפנים. באילו מצבים תמונה ועדה קרואה?	פיקוח על השלטון המקומי ועדה קרואה
	119-118	חוקי העזר ככלי ביצוע של השלטון המקומי, הסבר ודוגמאות	חוקי עזר
	119	השוואה בין הבחירות לשלטון המרכזי לבין הבחירות לשלטון המקומי	הבחירות לשלטון המקומי

פרק י': הרשות השופטת

מטרות כלליות

- ליידע את הלומדים על העקרונות המנחים את מערכת המשפט בישראל ועל העקרונות הדמוקרטיים הבאים לידי ביטוי בעבודתה.
- לעסוק בדרכים שקבע המחוקק כדי להבטיח את עצמאותה ואת אי תלותה של הרשות השופטת.
- להכיר את מערכת בתי המשפט בישראל.
- לעמוד מקרוב על תפקידיו של בג"ץ ועל חשיבותו בדמוקרטיה הישראלית.

מטרות אופרטיביות

- הלומדים יכירו את עקרונות המשפט בישראל ואת העקרונות הדמוקרטיים עליהם מושתתת המערכת המשפטית.
- יידעו כי מערכת המשפט היא עצמאית ובלתי תלויה.
- הלומדים יכירו את מערכת בתי המשפט.
- הלומדים יידעו את תפקידיו של בג"ץ, את דרכי התנהלותו ואת חשיבותו הרבה לדמוקרטיה הישראלית.

ביבליוגרפיה		הערות	מושגים	מספר שעות
"ערכים ואזרחים" "להיות אזרח.."		דידקטיות		
191-182	275-265	עקרונות המשפט בישראל, עקרונות דמוקרטיים וזכויות יסוד שבאים לידי ביטוי במערכת המשפט	שלטון החוק שוויון בפני החוק פומביות המשפט היררכיה זכות הערעור תקדים מחייב	14
		הרשות השופטת היא רשות עצמאית ובלתי תלויה, מדוע? - דרך בחירת שופטים - תנאי העסקתם - חסינות השופטים - ענייני משמעת	אי תלות של שופט : אי תלות עניינית אי תלות אישית	
		עיקרון הסוביודיצה	אי תלות של המערכת המשפטית כגוף	
		- זכות הערעור - הסניגוריה הציבורית - פומביות הדיון - חזקת החפות	הזכות להליך הוגן והדרכים להגנה עליה	
		מבנה מערכת המשפט, סמכויות הערכאות	מערכת בתי המשפט : בית משפט השלום בית המשפט המחוזי בית המשפט העליון ערכאה	
		חשיבותו ותפקידיו של בג"ץ. דוגמות לעתירות מפורסמות.	בג"ץ עתירה	

			צו ביניים צו על תנאי צו סופי
		בתי הדין – סמכויותיהם ונחיצותם במערכת במשפט.	בתי דין לעניינים מיוחדים: בתי דין דתיים בתי דין צבאיים בתי דין לעבודה בתי דין מנהליים
		ביקור מאורגן בבית משפט	

פרק יא': מנגנוני פיקוח וביקורת על השלטון

מטרות כלליות

- ליידע את הלומד על הצורך בפיקוח על השלטון.
- ללמד את הדרכים הפורמאליות והבלתי פורמאליות לפיקוח על השלטון.
- לטפל בתפקידה של התקשורת כגורם מפקח על השלטון.

מטרות אופרטיביות

- הלומדים יבינו את נחיצותם של ביקורת ופיקוח על השלטון במשטר דמוקרטי.
- הלומדים יכירו את הדרכים השונות לפיקוח על השלטון במשטר הדמוקרטי.

מספר שעות	מושגים	הערות דידקטיות	ביבליוגרפיה "ערכים ואזרחים" "להיות אזרח.."
10	פיקוח וביקורת	הסבר ודיון על הצורך והחשיבות בפיקוח על השלטון, עיקרון הפרדת הרשויות כאמצעי פיקוח.	186-176
	פיקוח פורמאלי: - חוקה	דיון בליווי דוגמאות על תפקידיהם וחשיבותם של	290-280
			208-206

		מוסדות הפיקוח השונים.	<ul style="list-style-type: none"> - פרלמנט - מערכת המשפט - מבקר המדינה - נציב תלונות - הציבור - היועץ המשפטי לממשלה - נגיד בנק ישראל - ועדת חקירה ממלכתית 	
	150-143	דיון בליווי דוגמות על דרכי הפעולה ועל ההישגים של מנגנוני הפיקוח הבלתי פורמאליים.	<ul style="list-style-type: none"> - פיקוח בלתי פורמאלי: - אמצעי התקשורת - הפגנות - ושבתות - אמנות מחאה - דעת קהל 	
		הכיתה תבחר סוגיה אזרחית מטרידה, ותפנה לאחד ממנגנוני הפיקוח שנלמדו בפרק זה. הנחיות תופענה בנפרד.	תרגיל באזרחות פעילה	

פרק יב': תקשורת ודמוקרטיה

מטרות כלליות

- להכיר את תפקידיה ואת חשיבותה של התקשורת במדינה דמוקרטית.
- לדון במגבלות על התקשורת.
- לדון במקומה של התקשורת כמדווחת / כמעצבת מציאות.

מטרות אופרטיביות

- הלומדים יגדירו את המושג "חוק חופש המידע".
- הלומדים יסבירו את הקשר בין תקשורת חופשית לבין זכות הציבור לדעת וחופש הביטוי.
- הלומדים יתארו את תפקידיה של התקשורת במדינה דמוקרטית.
- הלומדים יגדירו את המושג "צנזורה", וידונו בהצדקות להפעלתה.

ביבליוגרפיה		הערות	מושגים	מספר שעות
"ערכים ואזרחים" "להיות אזרח.."		דידקטיות		
123-121	193-190		חוק חופש המידע תקשורת המונים זכות הציבור לדעת חופש העיתונות	5
	195-194 (אין צורך לזכור דוגמות)		תפקידי התקשורת במשטר הדמוקרטי	
		מהי צנזורה? באילו מקרים יש הצדקה להפעלתה?	צנזורה	

פרק יג': נשיא המדינה

מטרות כלליות

- ללמוד על מעמדו של נשיא המדינה בישראל ועל תהליך בחירתו.
- לדון בתפקידיו ובסמכויותיו של הנשיא.
- לדון בזכויותיו ובהגבלות המוטלות עליו וכן בסוגיית חסינותו.
- לטפל בנימוקים בעד ונגד מעורבותו של הנשיא בפוליטיקה.
- להכיר את נשיאי ישראל, היכרות קצרה.

מטרות אופרטיביות

- הלומדים יכירו את מעמדו ואת תהליך בחירתו של הנשיא.
- יידעו מהם תפקידיו, זכויותיו, מגבלותיו וחסינותו של הנשיא.
- ידונו בסוגיה של מעורבות הנשיא בפוליטיקה – כן או לא.
- יכירו היכרות קצרה מאוד את הנשיאים הקודמים.

ביבליוגרפיה		הערות	מושגים	מספר שעות
"ערכים ואזרחים" "להיות אזרח.."		דידקטיות		
202-197	299-293	מעמד הנשיא, פירוט תפקידיו וסמכויותיו, הזכויות והמגבלות המוטלות על הנשיא, הדיון סביב מעורבות הנשיא בענייני פוליטיקה וחברה	בחירת הנשיא תפקיד ייצוגי תפקיד סמלי חסינות הנשיא	5
		ייחודה של סמכות זו, הסבר בליווי דוגמות של חנינות מפורסמות	סמכות החנינה	

פק יד': המיעוטים במדינת ישראל

מטרות כלליות

- להביא למודעות את השנויים עברה החברה הערבית מאז הקמת מדינת ישראל
- להבין את ההשלכות של שינויים אלו על החברה
- לחזק את המודעות של קבוצות המיעוט במדינת רוב
- לחזק את ההבנה ליסוד האזרחי המשותף לכל אזרחי מדינת ישראל

מטרות אופרטיביות

- להקנות ידע בשינויים הכלכליים, החברתיים והפוליטיים של החברה הערבית בישראל
- לעמוד על המתחים הפנימיים ועל המתחים החיצוניים בשל שינויים אלה
- להבין את זכויותיהם ואת חובותיהם של כל אזרחי מדינת ישראל כמדינה דמוקרטית ויהודית.

ביבליוגרפיה		הערות	מושגים	מספר שעות
"ערכים ואזרחים" "להיות אזרח.."		דידקטיות		
	356-346	מאפיינים דתיים, תרבותיים וחברתיים של קבוצות מיעוט שונות. יסודות משותפים לקבוצות המיעוט ולשאר אזרחי המדינה.	הפסיפס האנושי של החברה הלא יהודית בישראל: ערבים דרוזים בדואים צ'רקסים	4
		הסיבות לשינויים, כגון: חוק חינוך חובה ועליית ערך ההשכלה, שינוי במעמד האישה, ירידה בילודה ועוד... המתח הפנימי בין המודרנה לבין החברה המסורתית במשפחה ובחברה כולה. המתח עם חברת הרוב: חוסר אמון, מתח סביב אופייה היהודי של המדינה ועוד...	מעבר מחברה מסורתית לחברה מודרנית: חברה חקלאית חברה פטריארכלית חוק חינוך חובה חברה מודרנית מעמד האישה	

פרק ט"ו: פערים כלכליים-חברתיים בישראל

מטרות כלליות

- ללמוד על תהליך ההיווצרות של פער כלכלי-חברתי.
- לדון בסיבות להיווצרותו.
- לדון בתוצאות הפערים הכלכליים-חברתיים בישראל.
- להכיר את מדיניות הרווחה בישראל.

מטרות אופרטיביות

- הלומדים יכירו את המושג "פער כלכלי-חברתי".
- הלומדים יתארו את הסיבות ואת התוצאות של פערים מסוג זה.
- הלומדים יגדירו את המושג "מדינת רווחה".
- הלומדים יכירו גישות שונות בנושא מדיניות הרווחה.
- הלומדים יכירו את מטרותיו ואת תפקידיו של המוסד לביטוח לאומי.

מספר שעות	מושגים	הערות דידקטיות	ביבליוגרפיה "ערכים ואזרחים" "להיות אזרח.."
7	פער כלכלי עשירונים מעמד כלכלי-חברתי		391-388
	הסיבות לפערים: פערי רכוש והון פערים בהכנסה אבטלה מדיניות הממשלה		393-392
	תוצאות הפערים: עוני (קו העוני) פגיעה בזכויות סכנה למשטר הדמוקרטי	הסבר: כיצד העוני והפערים החברתיים מסכנים את המשך קיומה של הדמוקרטיה. הסבר בליווי דוגמות היסטוריות.	399-396
	זכויות חברתיות ומדיניות רווחה	טיעוני התומכים והמתנגדים למדיניות רווחה.	394-393 122-118
	גישות כלכליות חברתיות:	היכרות בסיסית עם שתי הגישות והעמקת הדיון בעד	395-394

	+ אתר "תמיד אזרחות"	ונגד כל אחת מהגישות, על יתרונותיה ועל חסרונותיה.	א. הגישה הליברלית ב. הגישה הסוציאל דמוקרטית	
		היכרות עם תפקידיו של המוסד לביטוח לאומי, חשיפת הלומדים לזכויותיהם ולחובותיהם.	המוסד לביטוח לאומי שירותים סלקטיביים שירותים אוניברסליים	
		העשרה : הצגת מצעים כלכליים- חברתיים של מפלגות שונות.		

פרק ט"ז: הגלובליזציה והשפעותיה

מטרות כלליות

- להכיר את תופעת הגלובליזציה, גורמיה וביטוייה בתחומים שונים.
- לדון בהשפעת תהליכי הגלובליזציה על מדינת הלאום.

מטרות אופרטיביות

- הלומדים יכירו את המושגים "גלובליזציה" ו"כפר גלובלי".
- הלומדים יתארו את הגורמים שהביאו לתהליך הגלובליזציה.
- הלומדים ידגימו ביטויים של הגלובליזציה בתחומי התעסוקה, הכלכלה, התרבות ועוד.
- הלומדים יסבירו את ההשלכות של הגלובליזציה על מדינת הלאום.

מספר שעות	מושגים	הערות דידקטיות	ביבליוגרפיה "ערכים ואזרחים" "להיות אזרח.."
5	גלובליזציה כפר גלובלי		223

מערך שיעור בנושא זה יועבר לכלל המורים (נושא חדש בתכנית!)	מתן דוגמות מחיי היום יום, הממחישות את המושג.	הסיבות לתהליכי הגלובליזציה דרכי הביטוי של הגלובליזציה בתחומים שונים	
		כיצד משפיעה הגלובליזציה על מדינת הלאום?	

רשימה ביבליוגרפית לתכנית הלימודים באזרחות:

1. "ערכים ואזרחים" / מכון ון ליר
2. מנדלסון, דוד, "להיות אזרח במדינה", הוצאת "מורן", 2014